

بسم الله الرحمن الرحيم

تأثیر مال و لقمه حرام بر زندگی انسان

عاطفه فخرایی^۱

چکیده

مال و لقمه حرام، مالی است که انسان از راه غیر شرعی و حرام بدست می‌آورد. با توجه به حلال و حرام که از ضروری‌ترین بحث‌ها در زندگی انسان است آنچه که انسان می‌خورد در روح و روان و عاقبت او اثرگذار است تأثیر این امر در شقاوت و سعادت انسان، سبب شد قرآن و روایات اهل بیت (علیهم السلام) به این مسئله اشاره نمایند. لقمه حرام تأثیراتی بر بعد جسمی و روحی انسان دارد که از لحاظ فردی و اجتماعی مورد بررسی قرار می‌گیرد که از مهم‌ترین آن‌ها پذیرفته نشدن نماز و عبادات، اجابت نشدن دعا، مورد لعن و نفرین فرشتگان قرار گرفتن و... و همچنین تأثیر در نسل و تربیت فرزند دارد. با مطالعه کتاب‌های متعددی به شناخت زمینه‌های آلوده شدن به مال و لقمه حرام از مباحث مهم مال حرام پرداخته شده است. کسی که می‌خواهد آلوده به مال حرام‌خواری نشود، باید زمینه‌ها و عوامل گرفتاری این گناه خانمان‌سوز را بشناسد در اینجا هدف اصلی شناخت بعضی از آثار درآمدهای حرام که بر زندگی مادی و معنوی انسان اشاره شده است که مهم‌ترین آن‌ها تصرف در بیت المال، عدم پرداخت خمس، رشوه و ربا، غش در معامله و... است. مقاله به روش کتابخانه‌ای تدوین شده است.

کلیدواژه: انسان، حرام، مال.

۱. سال پنجم سطح دو، مدرسه امام خمینی (رحمه الله)، masihb92@gmail.com

مقدمه

لقمه‌ای که انسان می‌خورد مثل بذر است که در زمین ریخته می‌شود اگر حلال و پاکیزه باشد، اثرش در قلب که به منزله سلطان بدن است ظاهر خواهد شد و قلبی می‌شود سرشار از صفا و از اعضا و جواراهش جزخیر و نیکی نمی‌تراود. لکن اگر غذا، پلید و حرام باشد قلب را کدر و تیره خواهد نمود. از آنجا که انسان ملزم و مکلف به اجرای اوامر الهی است باید یکسری بایدها و نبایدها را رعایت کند و به کمال برسد. یکی از بایدها و نبایدها، استفاده از لقمه حلال و حرام است که اگر مورد بی‌توجهی قرار گیرد پیامدها و خسارات جبران‌ناپذیری نه تنها در دنیا بلکه در حیات اخروی انسان گریبان‌گیر او می‌شود. و این ضرورت را می‌رساند که به آنچه تناول می‌کنیم توجه شود بخاطر اهمیت این موضوع بخشی از آیات قرآن کریم و قسمت قابل توجهی از روایات به آن اختصاص پیدا کرده است. موضوع حلال و حرام جزء مسائلی بود که اهل جاهلیت درباره آن به گمراهی و سرشکستگی گرفتار بودند طوری که اشیای حرام را حلال و حلال را حرام کرده بودند و در بی‌بند و باری و نادیده گرفتن اصول و قوانین مربوط به حرام و حلال ضرب المثل عموم بودند. اسلام برای اصلاح این امر، اصول و قواعد روشنی را پایه‌گذاری کرد و مسائل حلال و حرام را بر آن استوار کرد تا مسلمانان به درستی مسائل حلال و حرام را به اجرا بگذارند. در راستای موضوع این مقاله کتاب‌های فراوانی نوشته شده از جمله (کتاب روزی حلال از محمدعلی قاسمی، کتاب خوراکی‌های حلال حرام از مژگان پورقاسمی) استفاده شده است تا پاسخگوی این سوال باشد که لقمه و مال حرام چه تاثیری بر زندگی دنیوی و اخروی انسان دارد؟ و هدف از این مقاله آشنایی با تاثیرات مال حرام بر زندگی انسان می‌باشد. این مقاله گامی است در این راستا به امید آنکه خداوند متعال تلاش این حقیر را توشه اخروی به حساب آورده رضایت خاطر ائمه معصومین (علیه‌السلام) را به همراه داشته باشد.

۱- مفهوم‌شناسی

۱-۱- تعریف «مال» :

دارایی، و به هرچه قابل تملک و مبادله باشد،^۱ در یک دید کلی هر چیزی که به وجه رایج کشور قابل تقویم باشد و ارزش اقتصادی داشته باشد مال می‌باشد. از نظر قرآن مال و ثروت زینت زندگی دنیا برای انسان‌هاست. و همین موجب می‌شود که انسان‌ها به سبب علاقه به زینت‌ها به جمع‌آوری مال بپردازد، و از تحصیل مال لذت ببرد.^۲

۱-۲- تعریف «مال حرام»:

طبق گفتار ارزشمند حضرت پیامبر (صلوات‌الله‌علیه و آله و سلم) حرام آن چیزی است که خداوند حرام کرده است، «الحرام ما حرم الله فی کتابه»^۳ حرام به معنی ممنوع است وقتی می‌گویند فلان کار حرام است، معنایش این است که ارتکاب آن ممنوع است. حرام، امری است که خداوند به‌طور حتم اذان نهی کرده باشد، به نحوی که اگر کسی خلاف آن عمل کند در قیامت مورد خشم و عقاب او قرار می‌گیرد و گاهی در دنیا نیز به مجازات شرعی دچار می‌شود.^۴ مال حرام یک واژه ترکیبی است. به هر چیزی که در تملک کسی باشد ثروت، دولت، توانگری، زر، ملک و آنچه که ارزش مبادله داشته باشد، مال گفته می‌شود. حرام به معنای ممنوع می‌باشد و هر آنچه که بر خلاف فرمان الهی باشد و خداوند آن را ممنوع کرده باشد، حرام نامیده می‌شود. بنابراین هر مالی که بر خلاف دستور الهی به دست آمده باشد مال حرام است.^۵

۱-۳- تعریف «لقمه»

۱. عمید، فرهنگ فارسی عمید، ج ۲، ص ۱۷۳۸.

۲. مطهری، مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۳، ص ۴۸۳.

۳. بن بابویه القمی، المقنع، ص ۴۱۸.

۴. دهخدا، لغت نامه، ج ۱۳، ص ۱۹۹۸۴.

۵. نجفی، جواهر الکلام، ص ۲۷۷.

آن مقدار غذا که یک بار در دهان گذاشته می‌شود.^۱ لقمه حرام خواه یا ناخواه آثاری را در پی دارد که می‌توان آن‌ها را با وضوح و تأکید قابل توجهی در منابع دینی و کلام بزرگان مشاهده کرد، لقمه حرام به سبب تأثیر شگرف منفی که در زندگی بشر دارند یکی از مباحث مهم در فقه زندگی انسان است.^۲

۱-۲-۱- انواع لقمه و مال:

رهنمودهای اسلام در رابطه با تغذیه، تنها سلامت جسم را تضمین نمی‌کند بلکه تضمین‌کننده سلامت روح انسان‌ها نیز می‌باشد. در ذیل به انواع لقمه و مال پرداخته می‌شود. که این موارد عبارتند از: حلال واضح و معلوم، حرام واضح المعلوم، شبهه‌ناک

حرام واضح المعلوم، شبهه‌ناک. و هر یک از این‌ها درجات است. چون حرام اگر چه همه اقسامش خبیث و پلید است، اما بعضی از آن‌ها خبیث‌تر و پلیدتر است. چنان‌که حرمت مالی که به وسیله معامله فاسد صورت گرفته می‌شود با تراضی دو طرف قتل حرمت مال یتیمی که به قهر و سرکوبی گرفته شود نیست؛ و همچنین مال حلال هر چند همه اقسامش خوب و پاک است اما برخی از آن‌ها پاک‌تر است. مال مشتبّه همه‌اش مکروه است. اما کراهت بعضی شدیدتر است و همچنین که پزشک می‌گویند هر شیرینی و حلوائی گرم است ولکن بعضی در درجه اول گرم است و بعضی در درجه دوم و بعضی سوم و چهارم. همین است حرام که بعضی در درجه اول خبیث و پلید است و بعضی در درجه‌ای دوم... و همین‌طور حلال در صفا و پاکی و درجات شبهه در کراهت.^۳ در تعالیم الهی لقمه حلال مقدمه عمل صالح شمرده شده‌است، غذای حلال در سبکی روح، نور باطن و توجه به عبادات. اثر غذای حرام سنگینی کدورت و کسالت در عبادت به خوبی مشهود است. در تفسیر (روح البیان) بعد از اشاره به ارتباط عمل صالح با بهره‌گیری از غذای حلال به اشعار زیر استناد شده‌است.

علم و حکمت زاید از لقمه حلال ... عشق و رقت آید از لقمه حلال لقمه‌های حرام یاران یزید که به اصطلاح مسلمان نیز بودند باعث شد امام معصوم (علیه‌السلام) و فرزندان او را تشنه به شهادت برسانند و خانواده‌اش را به اسارت بگیرند و برای این اقدام جشن و پایکوبی به راه بیندازند و از

۱. عمید، فرهنگ فارسی عمید، ج ۲، ص ۱۷۲۱.

۲. مطهری، مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۳، ص ۴۸۳.

۳. حقی بروسوی، تفسیر روح البیان، ج ۱، ص ۲۷۷.

لحاظ معنوی غذای حرام آثار خوردنش غیرقابل انکار است. غذای حرام قلب را تاریک و روح را ظلمانی می‌کند و فضایل اخلاقی را ضعیف.^۱

لقمه حرام

حرام‌خواری و اجتناب نکردن از آن: شکی نیست و این خوی از نتایج حب دنیا و حرص بر آن است، و آن از بزرگ‌ترین مهلکات است بطوری که بیشتر کسانی که به هلاکت افتادند بدان سبب بوده و اکثر مردم از سعادت محروم گشتند به واسطه آن شده و از توفیق رسیدن به خدا بدان جهت بازماندند ... و اثر آن موجب تاریکی و تیرگی خانه‌دل است و همین باعث خبائث و غفلت آن می‌شود. و علت بزرگ خسران و هلاکت اثر نفس و قوی‌ترین سبب گمراهی و خبائث آن است.^۲ امام صادق (علیه‌السلام) فرمودند: هر گاه کسی مالی را از غیر کسب حلال به دست آورد و با آن حج کند و لبیک گوید، ندا رسد: (لا لبیک ولا سعدک) اگر از حلال باشد خطاب می‌آید لبیک و سعدیک و فرمودند از سر کسب حرام در فرزندان و ذریه نمودار می‌شود و اثر لقمه حرام در زندگی فردی اجتماعی افراد اثراتی را برجای می‌گذارد.^۳

اثر لقمه حرام بر زندگی فردی

مال و روزی حرام: اگر به‌درستی زندگی بعضی افراد بررسی شود به خوبی ردپای مال حرام مشاهده می‌گردد. به‌همین خاطر است که لقمان حکیم در لابه‌لای وصایای خویش به فرزندش می‌فرماید: «عَلِمَ أَنِّي خَدَمْتُ أَرْبَعَةَ نَبِيٍِّّ، وَأَخَذْتُ مِنْ كَلَامِهِمْ أَرْبَعَ كَلِمَاتٍ، وَهِيَ: إِذَا كُنْتَ فِي الصَّلَاةِ فَاحْفَظْ قَلْبَكَ، وَإِذَا كُنْتَ عَلَى الْمَائِدَةِ فَاحْفَظْ حَلْقَكَ، وَإِذَا كُنْتَ فِي بَيْتِ الْغَيْرِ فَاحْفَظْ عَيْنَكَ، وَإِذَا كُنْتَ بَيْنَ الْخَلْقِ فَاحْفَظْ لِسَانَكَ»^۴ پسر جان: بدان که من ۴۰۰ پیغمبر را خدمت کردم و از سخنان آنان چهار جمله را انتخاب کردم

۱. مجلسی، بحارالانوار، ج ۵، ص ۸۱.

۲. نراقی، علم اخلاق اسلامی (معراج السادات)، ج ۲، ص ۲۲۰.

۳. کلینی، اصول کافی، ج ۵، ص ۱۲۴.

۴. مشکینی، تحریرالمواعظ العدیدة، ص ۳۶۶.

۸- غش در معامله

یکی از فعالیت‌های اقتصادی حرام غش در معامله است یعنی فریب دادن و ارائه کالا بر خلاف آنچه است. به گونه‌ای که با دقت و تفحص معمول، باز هم واقعیت مخفی می‌ماند و مشتری از آن آگاهی نمی‌یابد. و این روش از دیدگاه اسلام ممنوع است.^۱ رسول خدا(صلی الله علیه وآله وسلم) می‌فرماید: کسی که با برادر مسلمانش غش کرده و با او نرنگ کند از ما نیست.^۲ اسلام سفارش زیادی به کسب لقمه حلال در تجارت می‌کند و مسلمانی که سرمایه و وضعیت مالی خوبی دارند تاکید می‌کند که سرمایه خود را به کار اندازند تا چرخ اقتصادی جامعه به کار بیافتد و در جامعه اسلامی هیچ مسلمانی از فقر اقتصادی رنج نبرد امید است که با علم این درآمدهای حرام، به سمت آن‌ها نرویم و سعادت دنیا و آخرت خود را تضمین کنیم.^۳

تأثیر مال حرام در عاقبت انسان

در نظام هستی هر کاری اثری دارد هر چند در مواردی نمی‌توان این تأثیر را با چشم ظاهری دید یکی از این موارد تأثیر مال و لقمه حرام که بر روح انسان است شاید در نگاه ظاهری فرقی بین غذای حلال و حرام نباشد ولی لقمه و مال حرام تأثیری بر جان و شخصیت آدمی دارد که کشف آن از محدوده علوم ظاهری بشر خارج است. از نگاه دین اسلام و عقل سلیم آدمی دوری نکردن از مال حرام در نیازهای مادی زندگی مورد نکوهش بوده و حرام است اثرات سوئی بر جان و دل انسان گذاشته و بسیاری از گناهان ریشه در آلودگی روح انسان دارد لقمه حرام مثل آب آلوده که جسم را بیمار می‌کند جان آدمی را نیز آلوده می‌سازد.

قرآن کریم می‌فرماید: «وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِيَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ»^۴ اموال یکدیگر را به باطل در میان خود نخورید و برای خوردن بخشی از اموال مردم به گناه آن را به رشوه به قضاوت ندهید در حالی که می‌دانید این کار گناه است» خداوند متعال در آیه شریف هر چند یکی از مصادیق مال حرام را بیان می‌کند ولی یک اصل عمومی و کلی را به انسان گوشزد می‌نماید و ان این است که باید از هرگونه تصرف در اموال دیگران از غیر طریق صحیح به نا حق دوری جست و آن را حرام کرده است.^۵

۱. قاسمی، روزی حلال، ص ۱۱۵

۲. بابویه قمی، من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۲۷۳.

۳. ناحی‌زاده، کلثوم، پایان نامه تأثیر روزی حرام بر زندگی انسان، ص ۱۰۶، زمستان ۹۳.

۴. بقره: آیه ۱۸۸

۵. مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۲، ص ۳

نتیجه گیری

لقمه و مال حرام بر زندگی انسان تاثیر بسزایی دارد و باید انسان بداند و بنگرد چه می خورد و از چه راهی بدست می آورد هر آنچه را که می خورد نه تنها بر جسمش اثرگذار است بلکه اثر طولانی و شاید گاه ماندنی و غیر قابل جبران بر روح و روان و نسل انسان و زندگی او دارد پس همان گونه که انسان سعی دارد غذایش از هر نوع آلودگی ظاهری به دور باشد باید تلاش کند غذای خود و خانواده اش را از هر نوع آلودگی به حرام نیز حفظ نماید.

مهم‌ترین پیامدهای منفی لقمه حرام تاثیر بر اخلاق و رفتار فردی و اجتماعی انسان است که می‌تواند مورد لعن و نفرین فرشتگان، قساوت قلب، اجابت نشدن دعاها و قرار گیرد. بنابراین علت تحریم مال حرام همین آثار مخرب و زیانبار آن بر جسم و روح انسان است. انسان با شناخت و آگاهی نسبت به آثار زیانبار لقمه حرام باید تلاش کند از آن دوری کند و کسب و کار خود را حلال و سعادت ابدی خود را تضمین کند. زیرا انسان با خوردن یک لقمه می‌تواند به پرتگاه شقاوت ابدی بیافتد. پس انسان باید بنگرد که چه می‌خورد و آنچه می‌خورد از چه راهی بدست آمده است. تا ابتدا بتواند در راه کمال و بندگی که هدف اصلی خلقت است قدم بردارد.

منابع و ماخذ

***قرآن**

منابع فارسی

۱- بروجردی، محمد ابراهیم، تفسیر جامع، ج ۵، چاپ ششم، تهران: انتشارات صدر، ۱۳۶۶ش

- ۲- پورقاسمی، مژگان، **خوراکی‌های حلال و حرام**، چاپ اول، تهران: انتشارات بین الملل، ۱۳۸۸ش.
- ۳- حقی برسوی، اسماعیل، **تفسیر روح البیان**، بیروت: انتشارات دارالفکر، ۱۱۱۷ق.
- ۴- دهخدا، علی اکبر، **لغت نامه**، زیر نظر محمد معین و جعفر شهیدی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۳ش.
- ۵- سیاح، احمد، **فرهنگ بزرگ جامع نوین**، (ترجمه الموجد)، چاپ دوم، تهران: انتشارات اسلام، ۱۳۷۸ش.
- ۶- قاسمی، محمدعلی، **روزی حلال**، چاپ دوم، قم: انتشارات نور الزهرا، ۱۳۸۸ش.
- قرائتی، محسن، **تفسیر نور**، ج ۱، چاپ هشتم، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، ۱۳۹۲ش.
- ۷- عمید، حسن، **فرهنگ فارسی عمید**، ج ۲، هفدهم، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۹.
- ۸- مطهری، مرتضی، **مجموعه آثار**، تهران: انتشارات صدرا، بی‌تا.
- ۹- مکارم شیرازی، ناصر، **تفسیر نمونه**، چاپ اول، تهران: انتشارات دارالکتاب اسلامی، ۱۳۷۴ش.
- ۱۰- نراقی، محمد مهدی، **علم اخلاق اسلامی**، ترجمه سید جلال الدین مجتبوی، ج ۳ چاپ چهارم، تهران: انتشارات حکمت، بی‌تا.
- ۱۱- نراقی، احمد، **معراج السعاده**، چاپ پنجم، بی‌جا: انتشارات هجرت، ۱۳۷۷.

منابع عربی

- ۱۲- ابن منظور، محمد ابن مکرم، **لسان العرب**، چاپ اول، بیروت: انتشارات دارالجلیل، ۱۴۰۸ق.
- ۱۳- النجفی الجواهری، محمدحسن، **جواهرالکلام**، مترجم عباس قوچانی، چاپ هفتم، بیروت: انتشارات داراحیاء التراث العربی، ۱۳۶۲ش.
- ۱۴- بابویه قمی، ابی جعفر محمد بن علی بن الحسین، **من لایحضره الفقیه**، ج ۳، قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۳ هـ.ق.
- ۱۵- _____، **المقنع**، بی‌جا: مؤسسه الإمام الهادی (علیه السلام)، ۱۴۱۵ هـ.ق.
- ۱۶- تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد، **غررالحکم و دررالکلم**، چاپ دوم، قم: انتشارات دارالکتاب الاسلامی، ۱۴۱ق.
- ۱۷- حرعاملی، محمد بن حسن، **وسائل الشیعه**، ج ۱۲، چاپ اول، قم: موسسه آل البيت، ۱۴۰۹ق.
- ۱۸- شعیری، محمد بن محمد، **جامع الاخبار**، چاپ اول، نجف: مطبعة حیدریه، بی‌تا.

- ۱۹- طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الاخلاق، چاپ چهارم، قم: انتشارات شریف رضی، ۱۴۱۲ق.
- ۲۰- فتال نیشابوری، محمد بن احمد، روضه الواعظین و بصیره المتعظین، ج ۲، چاپ اول، قم: انتشارات رضی، ۱۳۷۵ش.
- ۲۱- عیاشی، محمد بن مسعود، التفسیر، تحقیق: سیدهاشم رسولی محلاتی، ج ۲، تهران: انتشارات چاپخانه علمیه، ۱۳۸۰ق.
- ۲۲- قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، چاپ هشتم، تهران: انتشارات دارالکتب اسلامی، ۱۳۷۸ش.
- ۲۳- کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامی، ۱۳۶۵ش.
- ۲۴- مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، ج ۲، چاپ دوم، بیروت: مؤسسه الوفا، ۱۴۰۴ق.
- ۲۵- محدث نوری، مستدرک الوسائل، ج ۱۷، چاپ اول، قم: مؤسسه آل البيت، ۱۴۰۸ق.
- ۲۶- مسعودی، ابو الحسن، مروج الذهب و معادن الجواهر، تحقیق اسعد داغر، ج ۳، چاپ دوم، قم: انتشارات دارالهجره، ۱۴۰۹ق.
- ۲۷- مشکینی، علی، تحریرالمواعظ العدیدیه، چاپ هشتم، قم: انتشارات الهادی، ۱۴۲۴ق.
- ۲۸- مغربی، قاضی نعمان، دعائم الاسلام، ج ۲، چاپ دوم، قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام، ۱۳۸۵هـ.ق.

مقالات و سایت، پایان نامه

- ۲۹- دفتر ایت الله العظمی مکارم شیرازی. <http://www.blogfa.com/category/۱۱۰>.
- ۳۰- احسان زرخ، ماهیت رشوه در فقه و حقوق موضوعه، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، بازیابی: ۲۱ دی ماه ۱۳۹۲.
- ۳۱- ناحی زاده، کلثوم، پایان نامه تاثیر روزی حرام بر زندگی انسان، زمستان ۹۳.
۳۲. www.kalamehaq.ir